

(it was found that in order to improve and develop students' research activities, it was recommended to ensure the possibility of publishing the results of their best research papers in the press and to involve students, postgraduates and young scientists in research work); during the fourth period, the Regulations on Student Research Work were updated, which provided for the introduction of a number of measures aimed at improving student research work in Ukrainian higher education institutions – a mandatory part of the educational process of all Ukrainian higher education institutions; the fifth period (1991–2020) – the content, tasks and organisation of research work in higher education institutions are radically changing. It is proved that the state reforms in the educational and scientific sector aimed at integrating the efforts of scientific, educational and training activities in the preparation of highly qualified teachers contribute to the unity of education and research.

Key words: university, development trends, students, research work, teachers.

УДК 378.4.091.212:140.8]:001

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.94.19>

Матвієнко О. В., Олефіренко Т. О.

ВПЛИВ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ НА ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ СТУДЕНТІВ У НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядається вплив науково-педагогічної співпраці між викладачами та студентством на формування академічного прогресу в українських університетах та академічний розвиток. Досліджено вплив взаємодії науково-педагогічного складу та студентства на академічний прогрес українських університетів. Виявлено, що ця взаємодія стала каталізатором поширення кращих європейських підходів у вітчизняних умовах освіти. Особлива увага приділяється зусиллям науковців та студентів у досягненні балансу між внутрішніми та європейськими освітніми стандартами, що вплинуло на розвиток наукових шкіл та в цілому української освіти, широкого їх визнання за межами країни. Автори розглядають роль цієї співпраці в контексті упровадження кращих європейських підходів та стандартів у систему вищої освіти України. Особливу увагу приділено взаємовпливу наукових досягнень та освітніх традицій, які сприяли формуванню сучасного академічного середовища в українських університетах. Представлено аналіз значення співпраці між викладачами та студентами у побудові системи освіти, що спрямована на забезпечення відповідності європейським стандартам. Автори наголошують на тому, що в цьому контексті плідна співпраця сприяла виробленню глибокого розуміння сучасних наукових концепцій, що вплинули на загальний розвиток наукової думки в країні.

Розглянуто роль фундаментальної підготовки студентів гуманітарних та природничих спеціальностей, що є ключовою у розвитку їхніх професійних здібностей. Ця підготовка підкреслює необхідність балансу між гуманітарним та природничим циклами дисциплін як важливий аспект формування всебічно освічених спеціалістів.

Досліджено вплив європейських стандартів на українську вищу освіту, зокрема на формування наукових шкіл та трансформацію українського академічного середовища. Така співпраця дозволила українським університетам відстежити та упроваджувати передові підходи у світі науки та освіти, що сприяло зміцненню позицій в міжнародному науковому співтоваристві.

Ключові слова: українська вища освіта, академічний розвиток, критичне мислення студентів, позааудиторна робота, науковий світогляд, університети Наддніпрянщини, загально-інституційний аспект, педагогічний аспект.

На початку нового століття академічна еволюція освіти на теренах Наддніпрянщини зазнала змін. Цей процес не стимулювався внутрішніми потребами суспільства, а був визначений бажанням можновладців втілити освітні ідеї, орієнтовані на європейські стандарти. Недостатня кількість кваліфікованих професорів на цих теренах змусила звертатися до іноземних викладачів із Європи на контрактних умовах. Тогочасна влада чітко розуміла, що ефективність академічного розвитку країни залежить від викладацького складу, який був запрошений з-за кордону. Це впливало на створення «оптимальних» критеріїв для обрання викладачів на вакантні посади. Один з таких критеріїв був пов'язаний з досвідом організації навчання, як у лекційних аудиторіях, так і поза ними [18]. Якщо проблема організації аудиторної роботи залишалася звичною, то проблема організації позааудиторної роботи набирала стрімкої актуальності. У своєму дослідженні ми приділяємо інтерес до проблеми організації аудиторної та позааудиторної робіт, оскільки обидві зазначені проблеми (з раціональною організацією) впливали на формування наукового світогляду здобувачів вищої освіти періоду ХІХ століття. Щоб підтримати організацію занять, іноземні партнери, з якими було укладено угоду, забезпечували необхідні навчальні матеріали [18]. Для реалізації аудиторної та позааудиторної робіт, в рамках вивчення навчальних дисциплін, викладачі замовляли за державні кошти із-за кордону необхідну навчальну літературу, яка поповнювала фонди університетської наукової бібліотеки [10].

З моменту початку діяльності перших класичних університетів на території Наддніпрянщини студентська увага не спрямовувалася на розвиток логічного мислення, оскільки в той період домінувала теологічна складова людського розуму. Таку пріоритетність підтримував активний професорсько-викладацький склад, який запросили викладати університети з різних країн Європи [14].

Іноземні викладачі, які прийшли працювати до університетів в Україні, внесли в академічне середовище нову свободу думки, відокремлену від старих догматичних уявлень. Вони підкреслювали безмежність руху матерії в просторі-часі та самодостатність природи без надприродного втручання. Ці ідеї акцентували необхідність впорядкованого підходу до усього, що було хаотичним, за допомогою розуму, гнучкого мислення та глибокого розуміння істини.

Щодо організації навчальної діяльності у Наддніпрянських університетах, то у статті «Гумбольдт в Росії: Міністерство народної освіти і німецькі університети у першій половині ХІХ століття» зазначено, що цей процес базувався на прогресивному досвіді німецьких університетів [2]. Часткова відповідь випливає з потреби у інтеграції німецького академічного досвіду у наші дослідження. Хоча останній не є основною темою нашого дослідження, варто виокремити у німецькому академічному досвіді процес раціоналізації позааудиторної роботи з книгами, який вплинув на формування наукового світогляду студентів.

Успішне впровадження німецького академічного досвіду в освіту Наддніпрянщини підштовхнуло до посилення активності у сфері позааудиторної роботи з книгами, що базувалася на двох головних принципах: 1) принцип систематичного засвоєння наукових знань, який потребував від особистості енциклопедичного охоплення змісту множинності вихідних ідей ученого та аналізу їх під час лекційних занять; 2) принцип самостійного отримання знань під час вивчення та саморефлексії [3].

Варто відзначити те, що особливістю при організації позааудиторної роботи з книгою у вітчизняних та німецьких університетах було виокремлення важливості самостійного засвоєння студентами основних ідей вчених, чия наукова спадщина активно використовувалася під час лекцій.

У зазначеному часовому періоді на формування наукового світогляду студентів фізико-математичних факультетів університетів Наддніпрянщини, впливали концепції Галілео Галілея, які вивчалися в рамках профільних дисциплін, зокрема, теоретичної механіки [9; 13]. В загальному аналізі важливості цього внеску, варто зауважити, що він відзначався у науковій спільноті як прибічник науково-орієнтованого світогляду [20]. Для студентів того періоду було вкрай важливим ознайомлення з астрономічними відкриттями вченого, який відтворював їх навіть, не дотримуючись суворих «теологічних прописів». Такі наукові кроки в розвитку науки визначали напрямок пізнання, який дозволяв стояти за своїми науковими поглядами навіть за усталеними загальносуспільними уявленнями. Зокрема, важливим на шляху формування наукового світогляду, за висловами Г. Галілея, було залучення осіб, які прагнули до пізнання, до проведення експериментальних досліджень [20]. Реалізація таких досліджень, на думку відомого вченого, дозволяє наочно відобразити хід складних процесів у системі, що вивчається, виявити сильні та слабкі сторони її феноменологічного функціонування [17]. У студентських аудиторіях Наддніпрянщини на той час ідеї Галілея про відмову від впливу «стереотипів» авторитету в наукових питаннях вважалися досить революційними, оскільки це могло відвести дослідника від істинних відкриттів [там само].

Важливу роль у формуванні наукового світогляду студентів університетів Наддніпрянщини відігравали праці Рене Декарта. Тоді вивчалися в університетах не лише його відкриття у фізиці та математиці, але й розповсюджені ідеї про «метод радикального сумніву» в контексті рефлексії [22, с. 127].

На нашу думку, досить фундаментальною основою на шляху до побудови цілісної структури наукового світогляду студентів була декартівська пріоритетність розуму та виявів строгості на етапі усвідомлення істини [22]. Варто зазначити, що вчений акцентував увагу читачів на важливості проведення досліджень для визначення рівня надійності отриманих інформаційних даних [6]. Припускаємо, що ця концепція стимулювала тогочасних студентів досягати істини через пізнання та проведення досліджень з метою встановлення послідовності подій у системах, що вивчалися.

Ще однією важливою концепцією Декарта, яка залишала своє відображення у формуванні наукового світогляду студентів університетів Наддніпрянщини - це домінування «раціоналістичної етики», яку повинен засвоїти кожен молодий дослідник [6]. Основні принципи цієї етики базувалися на концептуально-раціоналістичних підходах, які описували характеристики розуму на рівнях: інструменту для отримання істинного знання; джерела пізнання, що поширюється завдяки наявності свідомості; духовної сутності, що не залежить від матеріального або фізичного [22].

Зрозуміло, що така концепція пізнання Декарта є раціонально орієнтованою, не залишала байдужими студентів того часу, котрі намагалися досягти істини через свої власні дослідження. Цінним науково-світоглядним орієнтиром декартівських ідей, на нашу думку, було акцентування уваги молодих людей на значенні свідомості у науковому пізнанні. Важко переходити до вивчення складних структур на мікрорівні без чіткого розуміння суб'єктом пізнання взаємозв'язків між кожним «структурним елементом» та зовнішнім світом. Ця позиція стала основою розповсюдження декартівського твердження про універсальність методу дедукції в науці.

Декартівський заклик до активного мислення, який відкривав шлях до істинного існування, серед студентства того часу був не лише формальною позицією, але й справжнім орієнтиром у науковому світогляді. Дане твердження підтверджує фраза: «...цитуючи трактати Декарта ми виходили зовсім на інший рівень сприйняття... коли потрібно було поставити під сумнів те, що існує у пошуках більш досконалого... істинного...» [22, с. 399]. Варто відзначити, що такий сумнів щодо конкретного предмету не ставив під сумнів непорушність непорушної «стіни» пізнання, а навпаки, підтримував пошук справжньої істини.

Враховуючи контекст тогочасного історичного періоду, важливим у академічних колах було акцентування на декартівських цитатах щодо обґрунтованості справжнього знання, яке повинне відповідати всім критеріям достовірності [22]. В такому «знаннєво-достовірному кліматі», формувалася науковий світогляд студентів університетів, де було очевидним, що важливим є використання особистісних та інтелектуальних здібностей для доведення законів світобудови. В межах академічного оточення того часу лунали декартівські ідеї щодо критики «застарілих» істин, що відкривали нові можливості для інтелектуального розвитку особистості.

Невід'ємна взаємодія процесів існування та мислення, відповідно до декартівських принципів, допомагала усвідомити студентам відсутність універсальних істин у досліджуваних сферах, стимулювала запитувати та сумніватися для підтвердження очевидної істини. Ідея пробудження особистісного інтересу до організації мислинневих процесів, що пролизувала праці вченого, визначала діяльність професорсько-викладацького складу у створенні аудиторних занять з акцентом на проблемному підході.

Не менш цікавою була декартівська ідея «наукового усамітнення», яка отримувала позитивні відгуки серед студентів та професорського складу [9; 13]. Вчений вважав, що цінність такого усамітнення приховується у можливості реалізації високорозумового акту пізнання та пошуку істинного знання [22]. Змістовність цих слів націлювала молодь того часу на усвідомленні значення самостійного пізнання, оскільки відволікання уваги від головного заважає досягненню потрібного рівня результативності.

Погляд на усамітнення під час наукових досліджень також відображений у працях Григорія Сковороди. Він вдало висловив свої просвітницькі уявлення у наступній фразі: «Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестав вчитися, хоча б зовні він і здавався бездіяльним» [12].

Беручи до уваги те, що праці Сковороди були відомі й популярні серед студентства досліджуваних університетів, вважаємо, що інтелігентна молодь робила певні асоціації між французькими та вітчизняними ідеями.

Врахування того, що науковий світогляд ґрунтується на «вивченні явищ у взаємозв'язку», потребувало відображення відрефлексування механіко-центрованих поглядів Декарта, які масово викладалися на Фізико-математичних факультетах Наддніпрянських університетів [18, р. 667].

Декартівська концепція мала велике значення у формуванні наукового світогляду студентів. Варто відмітити виокремлення важливості мисленневих процесів у переформатуванні різноманітних виявів поведінки та активності [6]. Основний акцент в такому перерозподілі припадав на дві ключові складові:

а) пошук та пізнання істини;

б) утвердження «знайденої» істини на рівні індивідуально-знаннєвого багажу [22].

Одним із ключових способів у такому розподілі вчинків і поведінки полягає у розумінні особистістю своєї ролі як складової частини всесвіту. Для досягнення цієї мети, вчений зорієнтовував своїх послідовників на дотримання логарифму елементарних правил: «...перемагати самого себе та...свої бажання...», проте не боротися із усталеним «...порядком світу... та долею...» [22, с. 277]. У цьому контексті акцент робився на домінуванні розуму, який вважався ключем до світового визнання і, врешті-решт, встановлення свідомо-орієнтованої культури [там само]. Такий послідовний мисленневий процес спонукав студентів дослідницьких університетів до поглиблення власного наукового світогляду, спрямованого на ведення особистісного культурного розвитку на більш високому рівні.

Під час викладання фізико-математичних дисциплін викладачі наддніпрянських університетів спиралися на переконливі та сподівано-розтяжні настанови Декарта, підкреслюючи, що для ефективного суб'єкта пізнання немає обмежень у знаннях – все можна відкрити й вивчити.

Для декартівської філософії характерними є контекстуальна важливість, що відображала особистісне сприйняття світу [22]. Для раціоналізації цього підходу вчений рекомендував розпочати з постановки робочої гіпотези, далі розвивати найбільш оптимальні аргументи та завершувати дослідженням, результат якого мав бути практично застосовним [там само]. З метою підтримки суб'єктів пізнання досягнення певного рівня дослідницької ефективності, вчений стимулював розгляд імовірних фактів, які, хоч і не є абсолютними, але наближали до формування цілісного уявлення про світ на особистісному рівні [6].

У концентрі досліджуваної проблематики вирізнялися поняття «достовірності», які Декарт розділив на дві «підгрупи» – математичну та моральну [22]. Обидві групи, за його словами, значно впливали на формування наукового світогляду [там само]. Перша група зосереджувалася на застосуванні математичних доказів для чіткого встановлення розрізнення між помилковим і правильним [там само]. З контексту аргументації видно, що цей підхід досягнення математичної «достовірності» містив у собі можливість освоєння вершин точних наук.

Через другу групу спостерігалася «налаштування» робочої гіпотези відповідно до особистого досвіду, що враховував наявну першопричину [22].

Впливовою фігурою на формування наукового світогляду студентів університетів був відомий вчений Готфрід Лейбніц. Біографічні дані про систематичне проведення фізичних дослідів відображали погляди цього іноземного дослідника, які стверджували, що кожна реальна природна «модель» характеризується сукупністю фізичних взаємодій [19]. Зміст тези вченого був багатоаспектним: а) теоретичний аспект спрямовував суб'єктів пізнання на врахування ендогенних та екзогенних впливів на досліджуване, демонструючи,

що в природі неможливо існувати ізольовано; б) практичний аспект відображався у використанні розумових реакцій для розвитку мозку, пам'яті та мислення, які практично «тренували» їх.

Подібно до поглядів Декарта, у ідейності Лейбніца фігурує формулювання достовірності як цілісної системи [19]. Ця достовірність базується на знаннях, що виникають з мисленнєвих реакцій і формуються інтуїтивно, через особистий досвід.

Цінність для студентів університетів того часу виявилася в уявленні необхідності підтвердження знань математичними або дослідними методами. Учений рекомендував розрізняти знання за двома рівнями: перший – проведення систематичних спостережень, які їх підтверджують; другий – аргументовані твердження очевидців, які конкретизують досліджене.

Цей підхід проблематизував формулювання дуалістичної єдності математичних та логічних необхідностей [19].

Також, учений активно висловлював ідеї фізичної космології, які підтримували поглиблення досліджень Всесвіту [19]. Ці ідеї мотивували студентів Наддніпрянських університетів активно розвивати астрономічні дослідження. Такий підхід є певною передумовою відкриття астрономічних обсерваторій на базі перших класичних університетів Наддніпрянщини (Київський Св. Володимир – 1845 р., Новоросійський – 1871 р., Харківський – 1888 р.) [5; 8; 9].

Документальні дані Центрального державного історичного архіву України міста Києва свідчать, що починаючи з 50-х років XIX століття, студенти Університету святого Володимира були запрошені на астрономічні дослідження в столичній обсерваторії. Через короткий період часу, впродовж п'ятидесятиріччя, ця обсерваторія стала офіційним місцем для практичних занять студентів університету в рамках вивчення астрономії.

Підхід Лейбніца, що акцентувався на «істинах розуму» та «істинах фактів», націлював студентів на необхідність опанування інформаційного фактажу [19, с. 74]. В цілому, піднесення значущості розумового розвитку студентів на той час підтримувало їхні зусилля у вивченні діалектики, що стала ще однією складовою наукового світогляду.

На факультетах Фізико-математичних наук досліджуваних університетів широко користувалися творчістю Блеза Паскаля. В його наукових працях відзначалася необхідність вивчення явищ і процесів як з погляду розуміння, так і через інтуїтивний спосіб пізнання [21]. Умови, які передбачають цей «інструментарій», передбачають завдання всебічної та спрямованої на самопізнання та самовдосконалення роботи, яку має виконати суб'єкт пізнання. При осмисленні теоретичних концепцій Паскаля, студенти Наддніпрянських університетів переконувалися у важливості систематичного залучення потенціалу мисленнєвої діяльності для усвідомлення «атрибутів» навколишньої реальності [11]. Ще однією ключовою акцентуацією Паскаля було підтримування потужності розуму, який розкриває двері до наукового пізнання. Цей «рецепт» Паскаля, який використовували викладачі університетів, підштовхував студентів до наукового дослідження та закладав тверді основи для формування наукового світогляду.

Уявлення Паскаля про «двоякий» простір, розділений на «великий» та «малий», було дуже пізнавальним [21]. Перший відзначався нескінченністю та невивченістю, тоді як другий був більш «земним» і націлював на особистісний рівень. Така концепція орієнтувала студентів на наукове пізнання через особистісний потенціал, роблячи акцент на рух у напрямку вивчення нескінченно «великого» через особистісні внутрішні можливості.

Паскаль використовував діалектичний підхід, щоб спонукати студентів не бачити нескінченність як бар'єр, але вважати його напрямком для наукового розвитку. Цей підхід стимулював студентів робити складні дослідження, які суттєво впливали на формування їх наукової точки зору.

Праці Ісаака Ньютона були важливим надбанням для студентів. Його дослідницький підхід дозволив розширити знання попередників і внести нові концепції для розширення наукового багажу. Цей логарифм дослідницького руху вперед викликав студентів активно шукати істину через мисленнєві операції, натомість приймати реальні факти пасивно. Це сприяло формуванню їх наукового світогляду через діалектичний погляд на різноманітність наукових концепцій та уявлень.

Також, Ньютон вніс великий внесок у загальну наукову спільноту. Він прагнув створити єдину теоретичну основу для всіх точних наук шляхом зменшення кількості понять та логічного їх упорядкування. Його підхід до уніфікації категорій спонукав студентів не тільки розглядати одні предмети з точки зору інших дисциплін, а й бачити тісний зв'язок між ними.

Загалом, ідеї Паскаля та Ньютона допомагали студентам розширювати свої знання та бачення наукових принципів. Ці концепції виховували студентів у напрямку активного пошуку інтелектуального розвитку, надавали підґрунтя для розуміння важливості вивчення наукових теорій та їх впливу на реальний світ.

Паскаль та Ньютон підкреслювали значення розуму, дослідницького підходу та універсальних принципів у науці. Їхні ідеї стимулювали студентів до пошуку істини через активне мислення та роботу над вивченням різних наукових аспектів.

Таким чином, дослідницькі принципи та уявлення Паскаля та Ньютона відігравали ключову роль у розвитку наукового світогляду студентів, прокладаючи шлях до нових знань, інтелектуального зростання та розуміння складних наукових концепцій [4].

Ньютон нагадував про важливість відмінності між підтвердженими фактами та тлумаченнями, що можуть містити у собі інші висновки. Він виразив цю думку у простому та виразному вислові: «Фізика, бережись метафізики» [22]. Вислів вченого спрямовував студентів досліджуваного періоду на розуміння відмінності між філософськими концепціями та конкретними поняттями природничих наук [там само]. Ньютон підкреслював важливість уникнення «подвійних стандартів» через врахування тільки тих відповідей, які можна отримати за допомогою експериментального підходу [там само]. Спираючись на потужний потенціал цього підходу, він підкреслював, як цей інструментарій дозволяє розкривати феноменальні відкриття в різних галузях науки [там само].

Успішна реалізація експериментальних завдань університету потребувала належного обладнання відведених приміщень необхідними технічними приладами. Також варто відзначити, що в першій половині XIX століття матеріально-технічне забезпечення експериментальних лабораторій університетів Наддніпрянщини мало проблеми з ресурсами і потребувало поліпшення [16]. Це доводить приклад з подорожнього нарису німецького мандрівника Йогана Блазіуса (1840–1841 рр.), який, відвідавши спочатку Університет святого Володимира, а потім й Харківський університет, відзначив «хаос» у дослідницьких приміщеннях першого закладу в порівнянні з іншим [16, с. 257]. Щоб знайти раціональне пояснення цьому матеріально-технічному «дисбалансу», потрібно звернути увагу на той факт, що Харківський університет (1804 р.) з'явився на світ на 30 років раніше, ніж Університет святого Володимира (1834 р.). Це свідчить, що місцеві класичні університети на той час значно відстали в розвитку в порівнянні з європейськими академічними центрами, оскільки останні «...випередили нас в освітніх справах ...» [14, с. 251].

Велике значення у формуванні наукового світогляду студентів зазначених вище університетів відводилося гуманітарним дисциплінам з філософським змістом. Архівні матеріали засвідчують, що вивчалися такі дисципліни: «...логіка... метафізика... моральна філософія... історія філософії... наука про мораль... етика...» [18, р. 71–87]. Цей перелік предметів свідчить про широкий спектр філософських дисциплін, що вивчалися в цей період, що, очевидно, мало суттєвий вплив на формування наукового світогляду студентів.

Важливе значення у формуванні наукового світогляду студентської когорти гуманітарного спрямування в позааудиторній роботі мали праці Френсіса Бекона [1; 7]. Один з основних принципів, що відзначався тогочасним студентством, полягав у визнанні знань як найсильнішої сили, а людини, яка має ці знання, – найпотужнішою серед тих, хто може та має щось. Ці заклики орієнтували студентів на пошук можливостей та розширення внутрішніх ресурсів, що значно вплинуло на формування їхнього наукового світогляду.

З метою досягнення цієї ідеї в студентських середовищах досліджуваного періоду активно підтримувалася необхідність здійснення пошуку знань у трьох ключових напрямках – аналізі, експерименті та спостереженні [1].

У історичній літературі, присвяченій цій тематиці, знаходимо відомості про те, що після опублікування згаданої роботи Бекона, університети в Європі переглянули свої погляди на роль і практичне значення науки [15]. Тому вважаємо, що ця праця, також, в певній мірі мала свій вплив на свідомість та формування наукового світогляду студентства досліджуваного періоду.

Завдяки плідній співпраці між викладацьким складом і студентством, формувалася єдиний комплекс академічного прогресу, що вразив свідомість широких верств суспільства, зацікавлених у просвітництві. Всі досягнення отримані, завдяки наполегливій роботі в освітньо-науковій сфері, ставали джерелом важливих настанов на шляху адаптації кращих європейських результатів до умов розвитку вітчизняного суспільства.

Проактивна спрямованість української вищої освіти на досягнення балансу між внутрішніми та європейськими стандартами, по суті, стала невидимим містком, що об'єднував усі науково-освітні традиції, допомагаючи досягти певних успіхів у впровадженні кращих європейських досягнень у вітчизняних умовах суспільного прогресу.

Активна ініціатива у сфері співпраці в межах освіти та науки між різними академічними центрами Наддніпрянщини та Європи сприяла формуванню невидимих зв'язків, що спонукали академічний прогрес і дозволили розвинути наукові школи, визнані за межами нашої держави.

Використана література:

1. Абашнік В. О. Френсіс Бекон у Харківській університетській філософії. *Новий органон (1620) та університетська філософія. До 400-річчя виходу трактату «Новий органон» Френсіса Бекона*. Матеріали міжнародної наукової конференції, 18-19 грудня 2020 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. С. 5–13.
2. Андреев А. «Національна модель» університетської освіти : проблеми виникнення та розвитку в Західній Європі та Російській імперії. Схід-Захід. Східний інститут українознавства ім. Ковальських, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Харківська державна академія культури. Харків, 2005. Вип. 7 (Університети та нації в Російській імперії). С. 75–107.
3. Білодід Ю. Філософія : Український світоглядний акцент : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2006. 355 с.
4. Бузескул В. П. История Харьковского университета при действии устава 1884 г. Харьков : Тип. А. Дарре, 1905. 89 с.
5. Декарт Р. Метафізичні роздуми. Київ : Юніверс, 2000. 304 с.
6. Дудка Т. Ю. Просвітницький туризм як історико-педагогічний феномен : монографія. Київ-Херсон : ФОП Гринь Д. С., 2017. 460 с.
7. Історія Одеського університету (1865-2000) : наукове видання / головний редактор В. А. Сминтина. Одеса : Астропринт, 2000. 226 с.

8. Киевский университет. Документы и материалы (1834-1984). Київ, 1984. 190 с.
9. Мазманьянц В. К., Зайцев Б. П., Куделко С. М. История Центральной научной библиотеки Харьковского университета (1805–1917 гг.). Харьков : ХГУ, 1992. 67 с.
10. Паскаль Б. Трактаты : Polemicheskie sochineniya. Pisma / пер. О. Хома, С. Домова. Киев : Port-Poyal, 1997. 573 с.
11. Правила життя Григорія Сковороди : веб-сайт. URL : <https://www.jnsm.com.ua/h/PZ27>.
12. Харьковский государственный университет 1805-1980 : Исторический очерк. Харьков, 1980. 160 с.
13. Чумак М. Педагогічний космополітизм у розрізі соціокультурних трансформацій : монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 428 с.
14. A History of the University in Europe. In 4 vol. General Editor W. Rüegg. Vol. 3. Universities in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries (1800–1945); Editor W. Rüegg. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. XXVI. 746 p.
15. Blasius J. H. Reise in Europaishcen Russland in den Jahren 1840 und 1841. Braunschweig: Westermann, 1844. 408 s.
16. Drake, Stillman (1981). Galileo at work: his scientific biography (англ.) (вид. 6. printing). Chicago : Chicago Univ. Press. ISBN 978-0-226-16226-3.
17. Hugh Gauch G. Science & Education. B., 2009. №18 (6–7). P. 667–695.
18. Leibniz: Die philosophischen Schriften VII, 1890. P. 236.
19. Lutz D. Schmadel, International Astronomical Union. Dictionary of Minor Planet Names. Berlin – Heidelberg – New-York : Springer-Verlag, 2003. 992 p.
20. Pascal, Blaise. Oeuvres complètes. (Paris : Seuil, 1960), p. 618
21. Tad M. Schmaltz, Radical Cartesianism: The French Reception of Descartes, Cambridge University Press, 2002, p. 257.
22. Tiner J. H. (1975). *Isaac Newton: Inventor, Scientist and Teacher*, Milford, MI : Mott Media.

References:

1. Abashnik V. O. (2021) Francis Bacon u Kharkivskii universytetskii filosofii. [Francis Bacon in Kharkiv University Philosophy]. Novyi orhanon (1620) ta universytetska filosofii. Do 400-richchia vykhodu traktatu «Novyi orhanon» Frensis Bekona». Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii, 18–19 hrudnia 2020 r. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina. S. 5–13. [in Ukrainian]
2. Andrieiev A. (2005) «Natsionalna model» universytetskoi osvity : problemy vynyknennia ta rozvytku v Zakhidnii Yevropi ta Rosiiskii imperii. Skhid-Zakhid. [«National model» of university education: problems of emergence and development in Western Europe and the Russian Empire. East-West]. Skhidnyi instytut ukrainoznavstva im. Kovalskykh, Kharkivskiy natsionalnyi universytet im. V. N. Karazina, Instytut ukrainskoi arkhoeohrafiï ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy, Kharkivska derzhavna akademiïa kultury. Kh. Vyp. 7 (Universytety ta natsii v Rosiiskii imperii). S. 75–107.
3. Bilodid Yu. (2006) Filosofii : Ukrainskyi svitohliadnyi aktsent. [Philosophy: Ukrainian worldview accent] : navchalnyi posibnyk. Kyiv : Kondor, 2006. 355 s. [in Ukrainian]
4. Buzeskul V. P. (1905) Ystoriia Kharkovskoho universyteta pry deistvyi ustava 1884 h. [History of Kharkiv University under the statute of 1884]. Kharkiv : Typ. A. Darre. 89 s. [in Ukrainian]
5. Dekart R. (2000) Metafizychni rozmysly. [Metaphysical reflections]. Kyiv : Yunivers. 304 s. [in Ukrainian]
6. Dudka T. Iu. (2017) Prosvitnytskyi turyzm yak istoriko-pedahohichniy fenomen. [Educational tourism as a historical and pedagogical phenomenon] : monohrafiia. Kyiv-Kherson : FOP Hryn D. S. 460 s. [in Ukrainian]
7. Istoriiia Odeskoho universytetu (1865–2000). (2000) [History of Odessa University (1865-2000)] : naukove vydannia / holovnyi redaktor V. A. Smyntyna. Odessa : Astroprynt. 226 s. [in Ukrainian]
8. Kyevskiy unyversytet. Dokumenty i materyaly (1834–1984). (1984) [Kyiv University. Documents and materials (1834-1984)]. Kyiv. 190 s. [in Ukrainian]
9. Mazmaniants V. K., Zaitsev B. P., Kudelko S. M. (1992) Ystoriia Tsentralnoi nauchnoi byblyoteki Kharkovskoho unyversyteta (1805–1917hh.). [History of the Central Scientific Library of Kharkiv University (1805–1917)]. Kharkov : KHU. 67 s. [in Ukrainian]
10. Paskal B. (1997) Traktaty : Polemycheskye sochyneniya. Pysma. [Treatises: Polemical essays. letters] / per. O. Khoma, S. Domova Kyiv : Port-Poyal. 573 s. [in Ukrainian]
11. Pravyla zhyttia Hryhoriï Skovorody [Rules of life of Grigory Skovoroda]. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/PZ27>.
12. Kharkovskiy hosudarstvennyi unyversytet 1805–1980 [Kharkiv State University 1805–1980]. (1980) : Istorycheskyi ocherk. Kharkov. 160 s. [in Ukrainian]
13. Chumak M. (2019) Pedahohichniy kosmopolityzm u rozrizi sotsiokulturnykh transformatsii. [Pedagogical cosmopolitanism in terms of sociocultural transformations] : monohrafiia. Kherson : OLDI-PLIUS. 428 s. [in Ukrainian]
14. A History of the University in Europe. In 4 vol (2004) / General Editor W. Rüegg. Vol. 3. Universities in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries (1800 -1945); Editor W. Rüegg. Cambridge: Cambridge University Press. XXVI. 746 p.
15. Blasius J. H. Reise in Europaishcen Russland in den Jahren 1840 und 1841. (1844). Braunschweig : Westermann. 408 s.
16. Drake Stillman (1981). Galileo at work: his scientific biography (англ.) (вид. 6. printing). Chicago: Chicago Univ. Press. ISBN 978-0-226-16226-3.
17. Hugh Gauch G. Science & Education. B. (2009). №18 (6-7). Pp. 667–695.
18. Leibniz : Die philosophischen Schriften VII (1890). P. 236.
19. Lutz D. (2003) Schmadel, International Astronomical Union. Dictionary of Minor Planet Names. Berlin – Heidelberg – New-York: Springer-Verlag. 992 p.
20. Pascal, Blaise. Oeuvres complètes. (Paris : Seuil, 1960), p. 618
21. Tad M. (2002) Schmaltz, Radical Cartesianism : The French Reception of Descartes, Cambridge University Press. p. 257.
22. Tiner J. H. (1975). *Isaac Newton: Inventor, Scientist and Teacher*, Milford, MI: Mott Media

Matviienko O., Olefirenko T. The influence of extracurricular activities on the formation of scientific outlook of students in the 19th century Nadniprianshchyna

The article examines the impact of scientific and pedagogical cooperation between teachers and students on the formation of academic progress in Ukrainian universities and academic development. The impact of interaction between academic staff and students on the academic progress of Ukrainian universities is studied. It is found that this interaction has become

a catalyst for the spread of the best European approaches in the domestic educational environment. Particular attention is paid to the efforts of academics and students to achieve a balance between domestic and European educational standards, which has influenced the development of scientific schools and Ukrainian education in general, and their wide recognition outside the country. The authors examine the role of this cooperation in the context of the implementation of the best European approaches and standards in the Ukrainian higher education system. Special attention is paid to the mutual influence of scientific achievements and educational traditions that have contributed to the formation of a modern academic environment in Ukrainian universities. The article analyses the importance of cooperation between teachers and students in building an educational system aimed at ensuring compliance with European standards. The authors emphasise that fruitful cooperation in this context has contributed to the development of a deep understanding of modern scientific concepts, which has influenced the overall development of scientific thought in the country.

The role of basic education for students of the humanities and sciences, which is key to the development of their professional skills, is considered. This education emphasises the need for a balance between the humanities and the natural sciences as an important aspect of the formation of well-rounded professionals.

The impact of European standards on Ukrainian higher education, in particular on the formation of scientific schools and the transformation of the Ukrainian academic environment, has been studied. Such cooperation has enabled Ukrainian universities to follow and implement advanced approaches in the world of science and education, which has helped to strengthen their position in the international scientific community.

Key words: *Ukrainian higher education, academic development, critical thinking of students, extracurricular activities, scientific outlook, universities of Naddniproshchyna, general institutional aspect, pedagogical aspect.*

УДК 378.147.091.31:[811.161.2:61]:[81`276.6:616-051]
DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.94.20>

Ситнік Т. І.

РОЛЬ «УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)» У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ФАХІВЦІВ

Статтю присвячено одній з актуальних проблем сучасної педагогіки вищої школи, пов'язаної з формуванням професійного мовлення у майбутніх медичних фахівців засобами навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». У ній акцентується увага на важливості цього освітнього компонента у мовній підготовці здобувачів освіти загалом та студентів медичних спеціальностей зокрема. З'ясовано особливості професійного мовлення працівників сфери охорони здоров'я, розкрито його різновиди, які представлено в наукових джерелах, як-от: медична наукова мова (мова медицини), медична розмовна мова, мова медичної документації, мова медичної реклами. У статті широко розкрито формування професійного мовлення у студентів медичних спеціальностей на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. У науковій літературі такий процес вчені пов'язують з інтерпрофесійною та інтрапрофесійною комунікацією. Було встановлено, що інтерпрофесійна комунікація становить собою сукупність мовленнєвих актів, у яких професійні ролі співрозмовників не збігаються (лікар – пацієнт, медична сестра – родичі хворого). Водночас інтракомунікація розглядається як інформаційна взаємодія між людьми під час виконання своїх посадових інструкцій або функціональних обов'язків (лікар – медична сестра, лікар – лікар). У контексті досліджуваної проблеми представлено найбільш поширену організаційну форму освітнього процесу у медичних закладах вищої освіти, у змісті якої відбувається вдале поєднання самого практичного заняття з української мови за професійним спрямуванням з інноваційними методами та технологіями навчання. Описано особливості проведення заняття комунікативної спрямованості, заняття-дослідження, заняття-тестування, заняття громадського огляду знань, заняття-змагання. Детальніше розкрито особливості методики проведення найпоширеніших різновидів занять, таких, як: заняття комунікативної спрямованості, заняття-дослідження, заняття-тестування та заняття-змагання.

Ключові слова: *майбутні фахівці сфери охорони здоров'я, медичні заклади вищої освіти, українська мова за професійним спрямуванням, типи практичних занять з дисциплін мовної підготовки, інноваційні методи та технології навчання, професійне мовлення медичних працівників, різновиди професійного мовлення медичних працівників, інтерпрофесійна комунікація, інтрапрофесійна комунікація.*

Професійна діяльність медичного фахівця тісно пов'язується з професійним його мовленням тому, що він повинен на високому національно-мовному рівні вести бесіду з пацієнтами та їхніми родичами, колегами, уміти аргументовано доводити свою позицію та переконувати співрозмовника у правильності прийняття рішень, адекватно комунікувати з хворими, оскільки від сформованої мовленнєвої компетентності залежить правильність поставленого діагнозу. З огляду на це, у закладах вищої медичної освіти велике значення надається мовній підготовці майбутніх медичних працівників. Проблема становлення майбутнього фахівця як мовної особистості у стінах медичних ЗВО виступає одним із ключових завдань професійної підготовки здобувачів освіти. Вища школа на основі сформованих комунікативних умінь і навичок у середній загальноосвітній школі покликана продовжувати розвивати мовні та мовленнєві здібності майбутніх медичних фахівців, учити їх будувати